

Kekkosen ja Koiviston välissä

■ MARIA LÄHTEENMÄKI

Matti Klinge: *Anarkisti kravatti kaulassa. Muistelmia 1972–1982*. Siltala 2015.

Se, miksi ihminen kirjoittaa ikään-tyneenä elämänsä vaiheista muistelmia, johtuu mielestäni ensisijaisesti siitä, että hänellä on tarve nähdä elämänsä kaari ehyenä, loogisesti ja mielekkäästi etenevänä tapahtumasarjana. Tämän elämänhallintaa alleviivaavan selityksen lisäksi jotkut kirjoittavat muistelmia siksi, että ajattelevat niiden viihdyttävän ja hyödyttävän jälkipolvia, omaa perhettään tai laajempaa yhteisöä. Kolmannet puolestaan haluavat jättää tietoisesti itsestään jäljen paikalliseen ja kansalliseen historiaan. Neljänsien tavoitteena taas on lihavoittaa omaa persoonansa ja rooliaan ajan tapahtumisissa. Alkusyksystä 80 vuotta täyttävän professori Matti Klingen muistelmissa näyttää olevan kyse näistä kaikista motiiveista: ”Aion jatkaa, niin kauan kuin elän” ja ”Jokainen joutuu markeeraamaan asemansa”.

Käsillä oleva muistelmien kolmas osa keskittyy yliopiston poliittisesti ylikuumentuneeseen ajanjaksoon, ”ylioppilasstalinistien” ja oikeistolaisprofessorien välisen valtataistelun kauteen. Tässä tiukassa vastakkainasettelussa Klinge löytää itsensä viileämmältä rajamaalta, Kekkosen ja Koiviston poliittisesta välitilasta. Hänhän avus-

ti Kekkosta muun muassa valtiotieteilijän tulkkinä ja oli Koiviston valitsijamies vuosien 1981–82 taistossa. Kokoomuksesta hän kavahti kauas ja äänesti mieluiten RKP:n liberaaleja. Jälkikäteen saat- taa kuulostaa hauskalta Klingen toteamus, ”etten ollut kommunisti” vaan ”radikaali”. Tämän tyyllisessä muistelmassa, jossa tekijä haluaa esitellä itsensä yleisölleen sekä tiede- ja tietokirjailijana että yhteiskunnallisena vaikuttajana, on poliittinen itsereflektio paikallaan.

1970-luvulla professuuri ei ollut Klingelle, kuten ei kenellekään muullekaan ennen häntä eikä hänen jälkeensääkään, itsestäänselvyys, vaan paikan saanti akateemiselta aitiopaikalta oli monitasoinen prosessi. Puoluepoliittisella asemoitumisella oli 1970-luvulla vielä oma painoarvonsa, vaikkei se painanutkaan enää niin ratkaisevasti kuin esimerkiksi 1870-luvulla tai 1910–30-luvuilla. Professuurintäyttö on kunnianhimoa, ammatillista osaamista, sitkeyttä ja sosiaalisia taitoja vaativa laji, mutta myös jäätäviä tunteita ja kuumia intohimoja herättävä prosessi, jossa pelikentän avainpelaajat ja heidän tutkijansa yrittävät kaikin mahdollisin keinoin tehdä siirtonsa oikein turvatakseen itsensä tai holhokkinsa kannalta onnistuneen lopputuloksen. Tämä raadollinen taistelu on käytävä sivistynein sanakään- tein – se on pelin ensimmäinen ja tärkein sääntö. Ei ihme, että Klingekin uhraa valintojen kuvailuun paljon sivuja.

Kaikkien hermot eivät profes- suuripeliä kestä, mutta Klinge sie- ti paineet liikkoja katkeroitumatta. Hänen sijoittumistaan ulkoasiain- ministeriön virkauran sijaan yli- opistolle edisti nimittäin aikamoi- nen onnenkantamoinen. Kun hän oli kypsynyt hakemaan professo- rinvirkoja, niitä tulikin kerralla avoimeksi peräti kahdeksan, jois- ta hän haki neljää. Suomenkieli- set virat menivät vanhemmille tut- kijoille, mutta ruotsinkielisiin his- torian professuureihin (Helsingin yliopisto ja Åbo Akademi) todet- tiin päteviksi ainoastaan Klinge ja Sune Jungar, joille paikat loppujen lopuksi jaettiin sopuisasti tasan 40 vuotta sitten.

Historiankirjoituksen ensim- mäinen ja yleisin esitysmuoto on kertomus, joka on ollut myös Klinge- n valinta kaikissa hänen kirjoi- tuksissaan ja puheissaan historian- tutkijan uran alkuaajoista lähtien. Tyyllilleen uskollisena Klinge mark- keeraa itseään poliittiselle 1970-lu- vullekin jutustelemalla. Hän ker- too kiinnostavasti itäblokin mai- den haltuunotostaan, Ruotsi-kon- taktiansa tärkeydestä, toimistaan ulkoministeriön piirissä, poliitti- sista ja kulttuurisista verkostois- taan, moninaisin teemoin varus- tetuista esitelmistään ja tutkimuk- sistaan sekä historian laitoksen mentaalista maailmasta. Jälkim- mäinen tarina on kannaltani kiin- nostavaa siksi, että aloitin opiske- luni samaisella historian laitoksel- la vain pari vuotta sen jälkeen kun Klinge ja Päiviö Tommila aloittivat

siellä professoreina. Klingen suurin trauma viranhakuprosessin jäljiltä näyttää olleen Eino Jutikkalan taikinkääntö häntä vastaan. Hän selittää tapahtuneen Jutikkalan epävarmuudella ja tätä ympäröivän oikeistoklikin painostuksella.

Nuori professori Klinge ei ollut järin suosittu kollegoidensa keskuudessa eikä häntä valittu koskaan Suomalaiseen Tiedeakatemiaan tai Suomen Kulttuurirahastoon, ei liioin historiantutkijoiden piireihin, kuten niin sanottuun Tanne-rin seminaariin, Ompeluseuraan tai Professoreiden Raamattupiiriin. Suomen Akatemiaakaan ei suonut hänelle hankerahoitusta. Suomessa erilaisuuden sietokyky oli 1970-luvulla ehkä vieläkin heikompa kuin nykyisin. Sen sijaan Klinge pääsi tutustumaan ruotsinkielisen ”porvaristosivistyneistön” sukulaisuuspiireihin ja ”ruotsalaisfennojen” maailmaan, etenkin Ruotsin tiedeseurojen toimijoihin.

Kaikkiaan Klinge kuvaa 1970-luvun lopun historian laitoksen opettajakaartia tutkimuksellisesti asenteelliseksi, ”itäksaksalaisyyliseksi”, umpinationalistiseksi ja hyvin oikeistolaiseksi. Kiihkeimmin sotahistorian lippua liehutti luennoitsijana toiminut Pirkko Rommi. Samaa mieltä laitoksen ilmapiiristä olivat myös tuon ajan ”edistysmieliset” opiskelijat, jotka ottivat selvää professoreidensa taustoista. Klingeä suomenkieliset opiskelijat pitivät omalaatuisena dandynä, joka vaati konservatiivisesti teitittelyä, rakasti eliittejä, kunniamerkejä ja rituaaleja, harrasti vanhoilliseksi koettua osakuntatoimintaa ja oli ilmeisen virkaintoinen, mutta muuten miellyttävä henkilö. Hän oli myönteisessä mielessä erilainen myös siinä suhteessa, että hän edisti

laitoksen tasa-arvoistumista suosi-malla myös naisylioppilaiden pyrkimyksiä, vaikkei mikään feminismin suosija ollutkaan.

Klingen tutkimusta tunnettiin myös opiskelijoiden piirissä, etenkin luettiin *Bernadotten ja Leninin välissä* -teosta. Häntä arvostettiin ennen muuta sivistyneistön kulttuurin ja suomalaisen 1800-luvun nationalismin tuntijana. Professori erosi tutkimukselliselta lähestymistavaltaan kahdessa keskeisessä suhteessa tuon ajan muista historian professoreista. Vanhan kaartin arkistohistorioitsijat eivät ensinnäkään erityisesti arvostaneet sitä, että Klinge ei istunut juurikaan arkistoissa vaan kolusi kotimaisia ja ulkomaisia kirjastoja sekä käytti uhkarohkeasti lähteinään pääosin painettua materiaalia, tutkien representaatioita ja julkaisten lähdeviitteettömiä tietokirjoja. Klinge hakeutui myös mieluusti julkisuu-teen ja nousi näin nousevan tv-sukupolven tietoisuuteen ”pop-historioitsijana”, mitä osa kollegoista piti populistisena toimintana.

Toisekseen, hän julkaisi omanlaistaan kulttuurihistoriaan kapaloitua poliittista Suomen historiaa, mikä erosi jyrkästi valtiotieteellisen puolen dominoimasta poliittisen historian valtavirrasta, jossa puoluejohdot, valtiopäivämiehet ja hallitusherrat olivat historian tekijöitä. Klingen historiankäsitystä kuvaa suurmiesten, noiden ”esikuvakansalaisten”, nostaminen historian tekijöiksi ja yksilökeskeinen tulokulma menneisyyden tapahtumien tulkintoihin ”takapajuksen kansan” tai kansanliikkeiden sijaan. Toisaalta Klinge on saanut vaikutteita myös annalisteilta, Michel Foucault’ta ja Jürgen Habermasilta, etenkin menneisyyden

merivalta -kirjoituksiinsa, keskusta-periferia-tutkimusasetelmaansa ja kuviteltu kansakunta -konseptiinsa.

Klingen mukaan Suomi on yli-päättään syntynyt puolivahingossa suurvaltakamppailujen sivutuotteena eikä lähtökohtaisesti nationalitistikijoiden korostamien fennoamaanien työn seurauksena, niin tietoista kuin itse kansakunnan rakentaminen sitten olikin. Umpinationalismin sijaan Klinge kuvaa edustavansa yhteiskunnallisesti velvollisuudentuntoista, klassillista yleisisänmaallisuutta. Klinge ei ole historiatulkinnoissaan rakenteiden ja talouden ensisijaisuutta korostava mies, vaan laajoista aatteiden liikehdinnöistä, individuaalien vaikuttajien rooleista ja menneen visuaalisistakin jäljistä selityksiä haakeva historioitsija. Samaa yksilöä korostavaa teemaa hän toteuttaa järjestelmällisesti myös oman elämänsä kommentoijana.

Helsingin yliopistossa 1970-1980-luvun vaihteessa opiskelleelle ja myöhemmin siellä toimineelle historioitsijalle Klingen – erilaisen ja rajoja ylittävän professorin – tämänkertainen muistelmalla on aikalauskuvauksena helpolukuista, kiintoisaa ja välillä juoruineen hupaisaakin lukemistoa. Perhe, Marketta-rouva ja pojat, kulkevat haus-kasti yliopistomaailman ilmiöiden ja poliittisten huomautusten lomassa inhimillistään ja selittäen monia Klingen elämän valintoja. Tämäkin aspekti on poikkeuksellista yhteiskunnallisten vaikuttajien ja yliopistomiesten muistelukerronnassa.

Kirjoittaja on historian professori Itä-Suomen yliopistossa.